

BESCHOUWING HET OEUVRE VAN ANDRÉ TÉCHINÉ: POLITIEK EN LICHT

Het is een wonder te leven

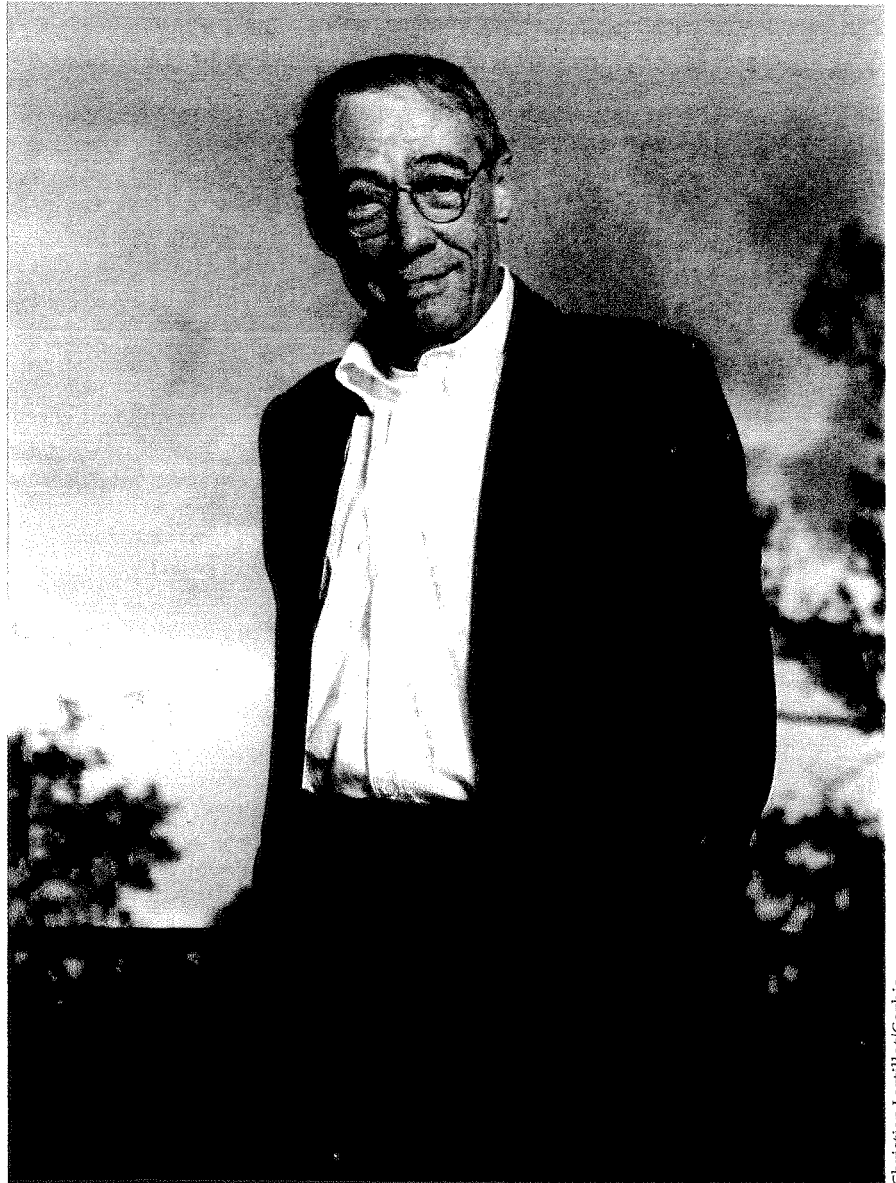
De jongste film van André Téchiné, *Les Témoins*, speelt in de door aids beheerste jaren tachtig. Net als in zijn eerdere films toont hij verschillende personages op een moment dat ze geconfronteerd worden met grotere gebeurtenissen in de geschiedenis.

Door Patricia Pisters

Toen in 1975 André Téchinés *Souvenirs d'en France* uitkwam, preeft Roland Barthes de film om de 'lichtheid' waarmee de kroniek van een familie fabriekseigenaren in provinciaals Frankrijk in beeld werd gebracht. Volgens Barthes kreeg de film juist door deze lichtheid een subtiele politieke dimensie. Meer dan dertig jaar en vijftien films later lijkt deze typering nog steeds van toepassing op Téchinés werk. Zijn nieuwste film *Les Témoins* gaat terug naar de jaren tachtig, de periode waarin aids plots het wereldnieuws beheerste en talloze slachtoffers eiste, waaronder ook vele vrienden van Téchiné zelf. Toch is ook hier de toon niet zwaar en is de film naast een getuigenis van de confrontatie met de dood, ook een ode aan het leven. Net als in eerdere films toont Téchiné zijn personages op een moment dat ze geconfronteerd worden met grotere gebeurtenissen in de geschiedenis. En weet hij de toeschouwer te raken door met een zachte en poëtische blik harde waarheden te tonen zonder in moralisme te vervallen.

Kortsluiting met de geschiedenis

Het verhaal van *Les Témoins* begint in de zomer van 1984 wanneer Manu (Johan Libéreau) naar Parijs komt. Het is de tijd

André Téchiné: 'Ik geloof niet in de transparantie van menselijke relaties'

waarin op bohemianse wijze de vruchten van de emancipatiebewegingen van de jaren zeventig worden geplukt en seksuele vrijheid een zorgeloze optie is. 'Gelukkige Tijden' noemt Téchiné dit eerste deel van de film. Manu *cruist* in de parken van het Bois de Boulogne en ontmoet daar de arts Adrien (Michel Blanc), met wie hij bevriend raakt. In de weken erna lopen ze door de stad, varen ze

over de Seine en zoeken ze vrienden op in een vakantiehuis aan zee. Sarah (Emmanuelle Béart) is schrijfster en Mehdi (Sami Bouajila) werkt bij de politie. Samen met Manu's zus Julie (Julie Depardieu), die aan een operacarrière werkt, zijn dit de vijf 'getuigen' die Téchiné oproept om de recente geschiedenis weer tot leven te brengen. Ook in zijn eerdere films laat Téchiné zien

oe zijn personages naar eigen zeggen 'kortsluiting maken' met collectieve gebeurtenissen en gedeelde gevoelens. *Les Roseaux Sauvages* (1994), bijvoorbeeld, speelt in 1962 en gaat over enkele jongeren in een Frans plattelandsdorpje voor wie de Algerijnse oorlog ineens werkelijkheid wordt. Van een oorlog op afstand dringt de onafhankelijkheidsstrijd het hart van Frankrijk binnen op het moment dat Henri, een jonge *pied noir* (een in Algerije geboren en getogen Fransman) zijn intree doet op het lyceum in de klas van Maité, François en Serge. Wanneer de broer van Serge in de eindfase van de oorlog sneuvelt, is de wereldgeschiede nis nog dichterbij en verstrengelen de gemengde en tegenstelde gevoelens over de oorlog zich met de verwarrende gevoelens rondom het ontdekken van seksualiteit en vriendschap.

In de recentere film *Loin* (2001) zien we Serge en François (gespeeld door dezelfde acteurs Stéphane Rideaux en Gaël Morel) terug. Serge is nu een vrachtwagenchauffeur die regelmatig pendelt tussen Gibraltar en Tanger. Hij gaat voor het eerst illegale goederen meesmokkelen en is afhankelijk van zijn Marokkaanse contacten die de vracht zullen aanleveren. De film speelt in Tanger waar Serge een aantal vrienden en zijn Joods-Marokkaanse ex-vriendin ziet en François tegen het lijf loopt (die intussen filmmaker is geworden; Gaël is een alter ego van Téchiné). Tanger is ook de stad van waaruit tegenwoordig vele migranten illegaal proberen over te steken naar Europa, een politieke werkelijkheid waar Téchiné niet aan voorbij gaat.

Nooit zullen we alle personages helemaal doorgronden, nooit zullen ze zich in een hokje laten stoppen

De film eindigt wanneer Serge de boot naar Algeciras weer oprijdt, niet met illegale goederen aan boord, maar met zijn vriend Said verstopt in de cabine.

In *Les Témoins* bepaalt het aidsvirus ineens de bittere werkelijkheid. Manu en Medhi zijn een relatie begonnen, tot grote woede van Adrien die tot dan toe genoeg heeft genomen met een soort vaderrol. In de ruzie die volgt, ontdekt Adrien vreemde uitslag op Manu's borst. Deel twee van de film heet 'Oorlog' en speelt in de winter van 1984. Manu verliest de strijd tegen het virus en overlijdt, maar Téchiné geeft hem geen dramatische dood. De laatste keer zien we hem wanneer hij met Adrien nog een keer het Bois de Boulogne bezoekt en hij op lang-

gerekte schimmen afloopt. Omdat het virus zijn gezichtsvermogen heeft aangetast, is het volkomen logisch dit als Manu's *point of view shot* op te vatten. Maar tegelijkertijd doen de schimmen denken aan *aliens* – alsof Manu ontvoerd wordt door ruimtewezens (In een interview vergelijkt Téchiné de plotsheid waarmee het aidsvirus uit lucht leek komen gevallen met een aanval van marsmannetjes). Zijn overlijden zien we niet. In het volgende shot is hij al begraven.

Mozaïek van personages

Téchiné heeft gewerkt met de grootste acteurs van Frankrijk, zoals Jeanne Moreau, Isabelle Huppert, Isabelle Adjani, Juliette Binoche, Emmanuelle Béart, Catherine Deneuve, Gérard Depardieu, Daniel Auteuil en Michel Blanc. Maar hij zoekt ook regelmatig naar onbekend talent, zoals Elodie Bouches, Frédéric Gorney, Gaël Morel en Stéphane Rideau in *Les Roseaux Sauvages*. De ontdekking van *Les Témoins* is Johan Libéreau als de overrompelende Manu. Bekend of onbekend, meestal is de hoofdrol in Téchiné's films over verschillende personages verdeeld. In *Les Voleurs* (1996) wordt het verhaal van een autodiefstal met dodelijke afloop vanuit vijf verschillende perspectieven verteld. En in *Les Temps qui Changent* (2004) zijn Cécile (Deneuve) en Antoine (Depardieu) in Tanger omringd door andere personages die ook ruime aandacht krijgen, zoals Cécile's Marokkaanse echtgenoot, hun zoon en zijn vrouw. Téchiné laat steeds mensen in relatie tot el-

kaar zien, altijd in beweging en in veranderende dynamiek. Nooit zullen we alle personages helemaal doorgronden, nooit zullen ze zich in een hokje laten stoppen. Op de vraag waarom hij in *Les Témoins* het personage van Mehdi neerzet in de ongewone combinatie als politieagent, *beur* (van Noord-Afrikaanse origine), vader en biseksueel, antwoordt Téchiné dat hij Sami Bouajila gewoon een goede acteur vindt die ook andere rollen dan typische 'beur-personages' kan neerzetten, dat hij niet de kaart van een sociologisch portret heeft willen spelen en dat hij bovendien verder ook niets van Mahdi's biseksualiteit afweet: 'Ik geloof niet in de transparantie van menselijke relaties en ik geloof ook niet in de transparantie van de filmma-

Bob Dylan Drive

■ DULUTH - Duluth houdt van Bob Dylan. Of die liefde wederzijds is, weet alleen de moeder aller muzikale mythen zelf. Er bestaan T-shirts met zijn beeltenis, gemaakt ter gelegenheid van een plaatselijk eerbetoon. Op een dag kocht Dylan zelf de complete voorraad van een winkel in Duluth

POP

op. Daarbij is altijd onopgehelderd gebleven of hij

handelde uit verregaande gêne of uit opperste vreugde.

Wat wel onomstotelijk vaststaat is dat Bob Dylan zesenzestig jaar geleden werd geboren in het zo charmant ogende stadje dat ligt aan het fantastische Lake Superior. En het stadje is maar wat trots. Zo trots dat het een van de hoofdwegen, hij loopt langs de achterzijde van de beste platenwinkel van de streek, *The Electric Fetus*, naar hem wil vernoemen. Bob Dylan Drive – dat klinkt als muziek.

Het geboortehuis blijkt een houten geval opgetrokken in oudbruin en okes. Twee onder een kap. Nummer 517 waren de burens; nummer 519 waren Bob en de rest van de Zimmermannetjes. De ketting van de boxer aan de overkant is precies zo kort dat de schuimende bek net geen hap uit de billen van de Dylan-toerist kan nemen. Aan het begin van de eeuw is het huis, voor minder dan een ton aan dollars, van eigenaar gewisseld. Geen geld voor een monument, hoe wrakking het er ook uitziet.

Duluth is een soort Hengelo. Stad van het type stoplicht op rood, stoplicht op groen, om Herman Finkers te parafaseren. En dan ook nog eens bij elke vrije kruising een irritant stopbord. Je bent geneigd te denken: hier is Dylan per vergissing neergezet. Maar ook de alternatieve gitaarband Low komt uit Duluth, en woont er nog steeds, in van die schattige huisjes op de heuvel.

Op een pretentieloos popfestival in het park bij het strand, dat dubbelt als frisbee-toernooi, staan we plotseling oog in oog met de toekomst van Duluth. Hoewel toekomst? Een reflectie op het verleden kun je *Trampled By Turtles* net zo goed noemen, een fris gezelschap van begin twintigers dat zich stort op bluegrass. De vier hebben onlangs hun derde studio-cd *Trouble* uitgebracht. De antieke Amerikaanse muziekstijl vat haast vlam, daar op dat grasveld, waar Duluth vol overgave danst en zingt op hun klanken, net zo innig tevreden met deze jonge belofte als met Bob Dylan. Nu de rest van de wereld nog.

David Kleijwegt

Beelden van een picknick benadrukken de levenslust en charme van hoofdpersoon Manu (Johan Libéreau, links)

ker in verhouding tot zijn personages. Ik laat hen op een bepaald moment in hun leven zien, en daarbij komen enkele aspecten aan het licht, maar dat is slechts het topje van de ijsberg, waarbij elke toeschouwer de vrij-

den auto, fietsen of varen op een boot. De bewegingen in het beeld worden vaak versterkt door de beweging van het beeld zelf. In *Les Roseaux Sauvages*, bijvoorbeeld, rijden Serge en François, gefilmd door een rij-

dan ook herhaaldelijk terug om die beweeglijke levendigheid te benadrukken, vaak terloops, soms met meer nadruk. In *Les Témoins* levert het gebruik van muziek verschillende prachtige, dubbelzinnige scènes op. Aan het begin van de film worden Manu en Adrien verwelkomd door Sarah bij het zomerhuis van haar moeder. Terwijl ze de trap oplopen naar het terras horen ze de vrolijke klanken van de Italo-disco uit de jaren tachtig en beginnen ze spontaan te dansen op 'I'm a lover' van Andrea. Achter het raam kijkt Mahdi toe, met in zijn armen zijn pasgeboren zoon waar Sarah (nog) geen moederliefde voor voelt. Het geeft de zomerse lichtheid van de dans een vertwijfelde dimensie.

In een andere scène danst Sandra, een vriendin van Manu, in een bar op een ander bekend jarentachtignummer, 'Marcia Baila' van Les Rita Mitsouko. Manu kijkt lachend en stralend toe. Het schijnbaar vrolijke lied gaat eigenlijk over de dood ('Maar het is de dood die je vermoord heeft, Marcia'). We weten dan nog niet dat op het einde van de film duidelijk wordt dat Sandra, als prostituee, ook wordt getroffen door het aidsvirus. Ze danst dus letterlijk met de dood. Wanneer Manu in het ziekenhuis ligt, zijn er geen tranen, maar zingt hij een liedje over 'Dr. Miracle'. En zelfs

Wanneer Manu in het ziekenhuis ligt, zijn er geen tranen, maar zingt hij een liedje over 'Dr. Miracle'

heid heeft zelf verdere invulling te geven.'

Het is ook niet voor niets dat Catherine Deneuve, sinds zij in 1981 met Patrick Dewaere in *Hotel des Amériques* speelde, Téchinois favoriete actrice is: onder haar koele verschijning gaat enorm veel verscholen dat tot de verbeelding spreekt, maar onuitgesproken blijft. En ondanks het feit dat Téchinois personages ongrijpbaar zijn, weten ze ons toch te raken. Dat komt vooral door de stijl waarmee hij hen in beeld brengt.

Licht en lyrisch

Téchinois beelden kenmerken zich vooral door een enorme beweeglijkheid. In het beeld bewegen de personages voortdurend, ze lopen in de weldaad van de natuur, rij-

dende camera, op een brommertje door een landelijke omgeving. Omdat François zijn ogen gesloten heeft en hij zich schurkt tegen Serges rug, zegt het beeld alles over het onzekere verlangen van iemand die zijn homoseksualiteit net heeft ontdekt.

In *Les Témoins* worden de levenslust en charme van Manu benadrukt met de beelden waarin hij tijdens een picknick over bomen klimt en het water in rent. In *Loin* bewegen zelfs de stilstaande beelden omdat ze uit de hand zijn gedraaid met een digitale camera. En in dialoogscènes tussen twee personages is er vaak beweging op de achtergrond of in de omgeving: het leven staat nooit stil, alles is voortdurend in beweging.

Muziek en dans komen in Téchinois films

opera die Julie opvoert na Manu's overlijden, roept het leven weer op.

Een ander stijlelement dat Téchiné films vaak een lichte en lyrische toon geeft, is zijn gebruik van licht en kleuren. Na de winter van 1984, waarin de kleuren van landschapen kleding voornamelijk grijs, wit en zwart zijn, breekt in het laatste deel van *Les Témoins* de zomer aan. De beelden worden weer zonnovergoten, de kleuren weer overwegend geel en rood. In *Les Roseaux Sauvages* heeft Maité een geel badbak gekocht waarin ze zich ongelukkig voelt. Maar François verzekert haar dat het aan de zonnebloemen van Van Gogh doet denken en juist prachtig is. Het licht van de zon en de warmte van de zonnebloemen zit ook in de overwegend gele kleding van Sarah. En ook rood komt veel voor in de mise-en-scène: bloed, leven en dood worden zo in beeld opgeroepen. Tegen het einde van de film vraagt Sarah haar moeder naar haar eigen geboorte. Dat was eigenlijk allemaal vrij traumatisch, vertelt deze. Waarop ze concludeert dat het eigenlijk een wonder is te leven. En daarmee vat ze samen wat de personages in *Les Témoins* uiteindelijk ontdekken en waarmee hun leven in een ander perspectief komt te staan. De zorgeloze promiscuïteit is voorbij, de moraal wordt vanaf nu bepaald door de medische wetenschap (Adrien is niet voor niets arts) en de wet (aangegeven door Mehdi's politiewerk).

Subtiële politiek

Behalve de verwondering over het leven dat, ondanks alles, onder elk beeld door wil kruipen, zijn Téchiné films ook subtiel politiek door de manier waarop hij de voor Frankrijk nog steeds moeilijke verhouding

tot de Maghreb aangaat. In elke film zijn er transnationale bewegingen en ontmoetingen zonder dat daar een expliciet punt van wordt gemaakt. Net als Sami Bouajila in de rol van Mehdi, zijn personages van Noord-Afrikaanse afkomst vanzelfsprekend in zijn films aanwezig. Vaak wordt er direct (zoals in *Les Roseaux Sauvages*) of indirect verwezen naar Algerije (in *Les Témoins* blijkt Manu's Algerijnse vader te zijn overleden in de onafhankelijkheidsstrijd) en sommige van zijn films spelen in Tanger, de transnationale stad die voor de onafhankelijkheid een internationale zone was, en ook daarna nog lange tijd vele westerse kunstenaars en schrijvers heeft geïnspireerd. Zo verbleef ook Roland Barthes regelmatig in Tanger. In *Le plaisir du texte* schrijft hij hoe hij daar, ergens in een bar in Tanger, omringd door een kakofonie van muziek, stukken conversaties in verschillende talen en gerinkel van glazen plotseling een bijzondere ervaring had: 'Ik was zelf een publieke ruimte geworden, een souk. Woorden gingen door mij heen maar die vormden geen enkele zin met een sluitende betekenis.' Het is alsof Barthes (die overigens in een van Téchiné's vroege films, *Les Soeurs Brontë*, een rolletje heeft gespeeld) zich op het terras van een Téchiné-film bevindt. Hij beschrijft in ieder geval zijn eigen ervaring in Tanger als was hij een personage van Téchiné. Zonder absolute controle, neergezet in de stroom van het leven, in de ambigüiteit en complexiteit van de verhoudingen tot andere mensen, als deelnemers aan en getuigen van de geschiedenis. **LN**

'Les Témoins' is nu te zien in de Nederlandse bioscopen

Sarah (Emmanuelle Béart), Adrien (Michel Blanc) en Manu (Johan Libéreau)

Homo op zijn Amerikaans

De grote denker Homer uit 'The Simpsons' zei al: 'I like my beers cold and homosexuals flaming.' Menig tandeloze redneck zal hierop proosten. Uitgerekend uit Amerika, het land dat nog regeert met de bijbel in de hand, komt deze week een film over het homohuwelijk. In *I Now Pronounce You Chuck and Larry* van Dennis Dugan

FILM

proeft Larry een absurde levensverzekeringsspolis te omzeilen. Trouwen blijkt de enige oplossing om zijn kinderen niet financieel te laten verzuipen, mocht hij komen te overlijden. En als brandweerman zit die kans er goed in. Er is geen vrouw voorhanden en Larry is te romantisch ingesteld om zomaar een mokkel van straat te grissen. Dus trouwen dikke vrienden Chuck en Larry maar met elkaar. Het rolspel krijgt een nare bijmaak wanneer ze vanwege hun nieuwe geaardheid als uitschot behandeld worden. Aangedaan door discriminatie raken ze ervan overtuigd dat homo's ook mensen zijn met gevoel.

Dat het homohuwelijk in Amerika een omstreden onderwerp is, blijkt wel uit het feit dat er van de vijftig staten maar één is waar homoseksuelen mogen trouwen. Als frisse aanhangers van de pro-gay rights vinden Chuck en Larry het niet meer dan vanzelfsprekend dat homo- en lesbostellen een gemeentehuis binnen walsen voor een boterbriefje. Net zo vanzelfsprekend als om bij Starbucks een Low Fat Raspberry Mocha Frappuccino Blended Coffee te bestellen.

Nederland gaf als internationale koploper zes jaar geleden groen licht aan trouwlustige gays. En het moet gezegd worden: sindsdien staat de homo-emancipatie er een stuk beroerder voor. De homohaar neemt spastische vormen aan, gezien het schrikbarende gestegen aantal meldingen van geweld. Een paar weken geleden nog, in het centrum van Amsterdam, zagen wat potenrammers twee mannen aan voor boksballen. Dit was niet de eerste keer. Het lijkt wel alsof de stad, die al eeuwen dé veilige haven is voor vervolgdde homo's, joden, kettters en filosofen, een omgekeerde inhaalslag maakt. Van toevluchtsoord naar Inquisitie.

De megaproductie 'I Now Pronounce You Chuck and Larry' laat aan een groot publiek zien dat homoseksualiteit niet een ranzige ziekte is, maar de normaalste zaak van de wereld. Wel op zijn Amerikaans, maar ja, het onderwerp wordt in ieder geval aangehaald. Dat is een stuk beter dan domweg blijven geloven dat we in Nederland zo ontzettend vrij en tolerant zijn.

Sandra Winterswijk